

Logiczna interpretacja spójnika „aczkolwiek”

Elżbieta Magner
(Uniwersytet Wrocławski)

Abstrakt: W artykule analizuję sposoby użycia spójnika *aczkolwiek* i wykazuję, że można go uznać za odpowiednik funktora koniunkcji w logice. Ukazuję też, że przejawia on własność przemienności (komutatywności), charakterystyczną dla tego funktora. Analizuję ponadto naturę sugerowanej przez ten spójnik przeciwstawności treści łączonych nim zdań. Ostatecznie dochodzę do wniosku, że słowo *aczkolwiek* należy do wyrażen służących do wprowadzania implikatury konwencjonalnej, oraz stwierdzam, że dotyczy to również wyrażen dla niego bliskoznacznych.

Słowa kluczowe: *aczkolwiek*, spójnik, koniunkcja, przemienność (komutatywność), implikatura

The Logical Interpretation of the Connective “Aczkolwiek” (Equivalent of “Although” in English)

Abstract: In the article, I analyze the ways of using the Polish connective “aczkolwiek”, and I show that it can be considered the equivalent of the functor of conjunction in logic. I also demonstrate that the connective shows the property of commutativity that is characteristic of this functor. I also analyze the nature of the opposition, suggested by this conjunction, between the contents of the sentences it connects. Finally, I come to the conclusion that the word “aczkolwiek” belongs to expressions used to introduce conventional implicature, and I affirm that this also applies to the expressions synonymous with it.

Key words: *aczkolwiek* (although), connective, conjunction, commutativity, implicature

1. Wprowadzenie

Słowo *aczkolwiek* to spójnik, co znaczy, że można nim łączyć zdania. Jedno z pytań, jakie warto jednak rozważyć w jego przypadku, brzmi: czy spójnik *aczkolwiek* można uznać za odpowiednik któregoś z funktorów w logice, a jeśli tak, to którego? Można też postawić pytanie odwrotne: czy dla któregoś z funktorów logicznych wykładnikiem leksykalnym jest spójnik *aczkolwiek*? Albo: jeśli w wy-

rażeniu z języka naturalnego pojawi się spójnik *aczkolwiek* łączący dwa zdania, to który funktor logiczny będzie jego formalizacją? Ważne w tym kontekście jest zwrócenie uwagi na cechę tego spójnika, jaką jest przestawność.

Próbując odpowiedzieć na wskazane pytania, natrafiamy na jeszcze jeden ciekawy aspekt związany z własnością spójnika *aczkolwiek* – mianowicie sugerowaną przez ów spójnik przeciwstawność treściową członów zdań przez niego łączonych. Pojawia się zatem pytanie o naturę tej przeciwstawności i o to, jak ma się ona do odpowiadającemu temu spójnikowi funkтора logicznego.

W niniejszym artykule rozważę wyszczególnione właśnie problemy.¹ Analizy poprzedzę prezentacją zakresu używalności spójnika *aczkolwiek*, a także bazy słownikowej, która pozwoli lepiej uchwycić konteksty, w jakich to słowo występuje. Stawiając te pytania, trzeba mieć jednak na uwadze pewne ograniczenia logiki formalnej w tym zakresie. Logika formalna bowiem, a szczególnie klasyczny rachunek zadań (dalej: KRZ), „nie pretenduje [...] do roli teorii opisującej wszystkie własności komunikacyjne spójników zdaniowych i innych wyrażeń, które kwalifikuje się jako naturalne odpowiedniki stałych logicznych. Dostarcza jedynie ich czysto semantycznej charakterystyki”². Dlatego też gdy pytamy, czy *aczkolwiek* może być wykładnikiem leksykalnym któregoś z funktorów logicznych KRZ, ostatecznie pomijamy przeciwstawność i nieoczywistość charakterystyczną dla tego spójnika. Pod koniec pracy, w ostatniej jej sekcji, owe własności znów zostaną przywołane.

¹ Większość zagadnień poruszonych w niniejszej pracy została przedstawiona podczas XXVII konferencji z cyklu „Zastosowania Logiki w Filozofii i Podstawach Matematyki”, która odbyła się w dniach 6–10 maja 2024 roku w Szklarskiej Porębie. Na marginesie dodam, że w literaturze anglojęzycznej znajdziemy próby spojrzenia na spójnik *although*, który jest angielskim odpowiednikiem polskiego *aczkolwiek*; zob. np. M. Sidiropoulou, *On the Connective “Although”*, „Journal of Pragmatics” 1992, nr 17, s. 201–221 (ujęcie nawiązujące do teorii reprezentacji dyskursu); C. Iten, *“Because” and “Although”: A Case of Duality?*, „UCL Working Papers in Linguistics” 1997, nr 9, <https://people.bu.edu/bfraser/IDM%20Papers/Iten%20-%20Because%20&%20Although.pdf> (dostęp: 1.02.2026) (analiza zależności między konstrukcjami koncesywnymi a przyczynowymi); tenże, *The Meaning of “Although”: A Relevance Theoretic Account*, „Working Papers in Linguistics” 1998, nr 10, s. 81–108 (pochylenie się nad znaczeniem *although*); L. Lagerwerf, *Causal Connectives Have Presuppositions: Effects on Coherence and Discourse Structure*, The Hague 1998; M. van Wijk, *Logical Connectives in Natural Language: A Cultural-Evolutionary Approach*, Leiden 2006. Wskazane pozycje dotyczą jednak innej perspektywy niż podejmowana w tym artykule.

² B. Stanosz, A. Nowaczyk, *Logiczne podstawy języka*, Wrocław 1976, s. 105.

2. Zakres używalności wyrazu *aczkolwiek*

Słowo *aczkolwiek* brzmi nieco archaicznie, ale jest używane dość regularnie we współczesnej polszczyźnie. W słownikach opatrzone jest najczęściej kwalifikatorem „książkowe”³, nierzadko można też znaleźć określenie „oficjalne”⁴. Niektórzy zaś kwalifikują je jako podniosłe i archaizujące⁵.

Halina Zgółkowa zauważa, że spójnik ten bywa obecnie nadużywany⁶. Podobną uwagę wygłasza Andrzej Markowski, zwracając jednak kwestię nadużywania *aczkolwiek* do stylu dziennikarskiego⁷. Autor ocenia także, że wykorzystywanie tego spójnika w zdaniach związanych ze sprawami dnia codziennego jest niepoprawne. Swoje zdanie ilustruje przykładem. Niepoprawne będzie powiedzenie: „Nie spóźnił się, aczkolwiek niewiele do tego brakowało”; poprawne: „Nie spóźnił się, chociaż niewiele do tego brakowało”⁸. W podobnym duchu pisze Olgierd Wojtasiewicz, określający *aczkolwiek* jako archaizujący wariant stylistyczny spójnika *chociaż*⁹. Z kolei Anna Łojasiewicz zauważa, że „spójnik ten wydaje się ostatnio modny. Zwraca uwagę zwłaszcza w mowie”¹⁰.

W redagowanym przez Witolda Doroszewskiego słowniku z 1958 roku znajdziemy natomiast informację, że wyraz ten jest książkowy i przestarzały¹¹.

³ Kwalifikator „książkowe” wskazują między innymi następujące pozycje normatywne: *Słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–K, red. M. Szymczak, Warszawa 1985, s. 7; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1999, s. 26; *Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 2004, s. 26; *Wielki słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–G, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, s. 11; *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–G, Warszawa 2003, s. 1; *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, red. S. Dubisz, Warszawa 2006, s. 11; A. Markowski, *Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego*, Warszawa 2003, s. 307.

⁴ *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1: A–Ówdzie, [oprac. red. pod kier. A. Sikorskiej-Michalak, O. Wojniłko; red. nauk. B. Dunaj], Warszawa 1998, s. 2; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. 1, Poznań 1994, s. 38; B. Dunaj, *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, t. 1: A–N, Warszawa 2007, s. 3.

⁵ *Praktyczny słownik...*, dz. cyt., s. 38.

⁶ H. Zgółkowa, *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*, Poznań 2008, s. 2.

⁷ A. Markowski, *Język polski...*, dz. cyt., s. 308.

⁸ Tamże.

⁹ Por. O. Wojtasiewicz, *Formalna i semantyczna analiza polskich spójników przydaniowych i międzydaniowych oraz wyrazów pokrewnych*, „*Studia Semiotyczne*” 1972, nr 3, s. 121.

¹⁰ A. Łojasiewicz, *Własności składniowe polskich spójników*, Warszawa 1992, s. 177.

¹¹ *Aczkolwiek*, hasło w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/aczkolwiek;5407670.html> (dostęp: 22.03.2024).

W nowszych pozycjach, które brałam pod uwagę w trakcie pracy nad tym zagadnieniem, przeważają jednak kwalifikatory „książkowy” i „oficjalny”. Niektórzy uwypuklają archaizujący charakter *aczkolwiek*. Często podkreśla się też nadużywanie tego spójnika.

3. Baza słownikowa

Rozpocznę od podkreślenia, że słowo *aczkolwiek* jest określane tylko jako spójnik. W słownikach, których redaktorami są Mieczysław Szymczak czy Elżbieta Sobol, przeczytamy, że *aczkolwiek* to „spójnik wyrażający łączność treści przeciwstawnych, nieoczekiwanych w danym zestawieniu”¹². W *Wielkim słowniku języka polskiego* z 2018 roku oraz we wcześniejszych pozycjach redagowanych przez Stanisława Dubisza znajdziemy wskazanie, że *aczkolwiek* to „spójnik przyłączający do zdania nadrzędnego zdanie podrzędne (lub jego ekwiwalent), z którego treści można wyprowadzić sąd przeciwstawny względem tego, o czym mowa w zdaniu nadrzędnym”¹³. Słownik autorstwa Bogusława Dunaja oraz *Słownik współczesnego języka polskiego* podają natomiast, że *aczkolwiek* to spójnik, który „łączy zdania współrzędne bądź części zdań o treści przeciwstawnej, często nieoczekiwanej w danym zestawieniu”¹⁴. Słownik zaś zredagowany przez Jerzego Bralczyka podnosi, że *aczkolwiek* to „spójnik łączący zdania lub wyrażenia o treści przeciwstawnej, nieoczekiwanej, w danym zestawieniu”¹⁵. Na marginesie dodam, że w niektórych słownikach języka polskiego znajdziemy tylko przykłady z użyciem słowa *aczkolwiek*¹⁶, a w innych spójnik ten zostaje pominięty¹⁷.

Słowo *aczkolwiek* pojawia się także na listach spójników języka polskiego. W książce *Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego* zamieszczono akapit dotyczący spójników i innych wyrazów spajających tekst, a w nim –

¹² *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26. *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt., s. 26.

¹³ *Wielki słownik...*, dz. cyt., s. 11; *Uniwersalny słownik...*, 2003, dz. cyt., s. 11; *Uniwersalny słownik...*, 2006, dz. cyt. s. 11.

¹⁴ *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s. 2; B. Dunaj, *Język polski...*, dz. cyt., s. 3.

¹⁵ *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. J. Bralczyk, Warszawa 2005, s. 3.

¹⁶ E. Polański, T. Nowak, M. Szopa, *Słownik języka polskiego*, Katowice 2004, s. 10; E. Dereń, T. Nowak, E. Polański, *Słownik języka polskiego z frazeologizmami i przysłowiami*, Warszawa 2012, s. 12.

¹⁷ *Słownik języka polskiego PWN*, oprac. L. Drabik i in., Warszawa 2016, s. 2.

oprócz listy spójników złożonych z kilku wyrazów ciągłych i nieciągłych – spis 80 spójników jednowyrazowych, a w nim spójnik *aczkolwiek*¹⁸. Dodatkowo Olgierd Wojtasiewicz w artykule *Formalna i semantyczna analiza polskich spójników przyzdaniowych i międzyzdaniowych oraz wyrazów pokrewnych* formułuje listę spójników, na której również pojawia się *aczkolwiek*¹⁹.

Nie sposób nie wspomnieć też o liście spójników sporządzonej przez Annę Łojasiewicz. Autorka, korzystając z dziesięciu źródeł, zebrała 338 sformułowań będących spójnikami lub wyrażeniami pokrewnymi. Oczywiście *aczkolwiek* znajduje się na tej liście. Dodam jeszcze, że spójnik ten nie znalazł się w spisie 15 spójników „bezsportnych”, czyli takich, które zostały nazwane *explicite* spójnikiem we wszystkich dziesięciu źródłach. Jedna pozycja – *Ortografia polska*²⁰ – nie umieściła wprost uwagi, że *aczkolwiek* jest spójnikiem; po prostu nie znajdziemy tam żadnej informacji odnośnie do tego, czym jest *aczkolwiek*²¹.

4. Zakres argumentów funkтора *aczkolwiek*

Po stwierdzeniu, że *aczkolwiek* jest spójnikiem, możemy doprecyzować, co można nim łączyć. Wyodrębnione zostały trzy możliwości: (1) „łączy dwa zdania”²²; (2) „łączy przydawki lub okoliczniki”²³; (3) „przyłącza wyrażenia wtrącone, wyjaśniające lub uzupełniające”²⁴. Zilustrujmy tę uwagę przykładami.

1. Spójnik *aczkolwiek* łączy dwa zdania:

Żył jeszcze, *aczkolwiek* był na pół przytomny²⁵.

¹⁸ A. Markowski, *Język polski...*, dz. cyt., s. 307.

¹⁹ O. Wojtasiewicz, *Formalna i semantyczna analiza...*, dz. cyt., s. 121.

²⁰ Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, *Ortografia polska*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972.

²¹ Por. A. Łojasiewicz, *Własności składniowe...*, dz. cyt., s. 35, 45.

²² *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt. s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26.

²³ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt. s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26.

²⁴ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt. s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26.

²⁵ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7.

Przed trybunałem musiał skapitulować, aczkolwiek przyszło mu to z wielkim trudem²⁶.

Był bardzo silny, aczkolwiek na takiego nie wyglądał²⁷.

Jan miał bardzo słabe wyniki w pracy, aczkolwiek jego ambicje były ogromne²⁸.

Uczył się dobrze, aczkolwiek orłem nie był²⁹.

2. Spójnik *aczkolwiek* łączy przydawki lub okoliczniki:

Rada bardzo cenna, aczkolwiek nieco spóźniona³⁰.

Mężczyzna przystojny aczkolwiek niemłody³¹.

3. Spójnik *aczkolwiek* przyłącza wyrażenia wtrącone, wyjaśniające lub uzupełniające:

Zgodził się, aczkolwiek dosyć niechętnie, na tę propozycję³².

Praca, aczkolwiek trudna, była interesująca³³.

Poszedł, aczkolwiek niechętnie, do domu³⁴.

Zdarzenia przebiegały, aczkolwiek bardzo szybko, w sposób uporządkowany³⁵.

Przedstawiona mu propozycja, aczkolwiek całkowicie zaskakująca, wydała się niezmiernie atrakcyjna³⁶.

²⁶ *Praktyczny słownik...*, dz. cyt., s. 38.

²⁷ *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s. 2.

²⁸ B. Dunaj, *Język polski...*, dz. cyt., s. 3; *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s. 2.

²⁹ *Słownik 100 tysięcy...*, dz. cyt., s. 3.

³⁰ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7.

³¹ *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt., s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26. W obydwu słownikach w oryginale w przykładach był zastosowany skrót *a.*, który został rozwinięty w pracy.

³² *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7.

³³ Tamże.

³⁴ *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt., s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26.

³⁵ *Praktyczny słownik...*, dz. cyt., s. 38.

³⁶ Tamże.

Spśród przedstawionych propozycji łączenia wyrażen spójnikiem *aczkolwiek* wybierzemy tę, w której ów spójnik łączy dwa zdania, czyli taką, w której jest on spójnikiem w znaczeniu semiotyki logicznej – funktorem zdaniotwórczym od dwóch argumentów zdaniowych.

Nadmiemy jeszcze, że spójnik *aczkolwiek* może także rozpoczynać zdanie. W słowniku pod redakcją Doroszewskiego znajdziemy uwagę, że *aczkolwiek* łączy dwa zdania, poprzedzając jedno z nich³⁷:

Aczkolwiek miał wyższe wykształcenie muzyczne, nigdy nie pracował w swoim zawodzie...³⁸

Aczkolwiek nie był orłem, studia skończył bez większych trudności³⁹.

Aczkolwiek nie był uczniem pilnym, szkołę ukończył bez problemów⁴⁰.

Spójnik *aczkolwiek* łączący dwa zdania może niekiedy występować w połączeniach z *ale*, *jednak*, *lecz*, *mimo to*, *niemniej jednak*, *niemniej przeto* i innych⁴¹. Popatrzmy na przykłady takich połączeń:

Aczkolwiek nie był zdolny, jednak ukończył studia⁴².

Aczkolwiek nie brzmi to prawdopodobnie, ale może być prawdą⁴³.

Aczkolwiek panował nad sobą, nie mógł jednak ukryć zdenerwowania⁴⁴.

Aczkolwiek postawą dobrze wychowanego człowieka nie zdradzał rozczarowania, jednak [...] nie mógł usiedzieć na miejscu⁴⁵.

Aczkolwiek nie mam ducha proroczego, lecz gotów jestem założyć się, że Parmezan uprzyjemni nam wieczór jakąś niezwykłą historią⁴⁶.

³⁷ *Aczkolwiek*, hasło w: *Słownik...*, dz. cyt.

³⁸ *Inny słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–Ó, red. M. Bańko, Warszawa 2000, s. 5.

³⁹ *Praktyczny słownik...*, dz. cyt., s. 38.

⁴⁰ H. Zgólkowa, *Podstawowy słownik...*, dz. cyt., s. 2.

⁴¹ Por. *Uniwersalny słownik...*, 2003, dz. cyt., s. 11; *Uniwersalny słownik...*, 2006, dz. cyt., s. 11; *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt., s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26; *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; *Wielki słownik...*, dz. cyt., s. 11.

⁴² *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26.

⁴⁵ *Aczkolwiek*, hasło w: *Słownik...*, dz. cyt.

⁴⁶ Tamże.

Sprecyzujmy teraz, jaki „rodzaj” spójnika *aczkolwiek* będzie leżał w kręgu naszego zainteresowania. Po pierwsze będzie to spójnik łączący dwa zdania, po drugie taki, który może zająć pozycję początkową. Pominiemy przypadki, w których *aczkolwiek* występuje wraz z innymi wyrażeniami, takimi jak *ale* czy *lecz*.

Dodam jeszcze, że wyrażeniami bliskoznacznymi dla *aczkolwiek* są: *choć, mimo że, chociaż, jakkolwiek, jednak, ale, bodaj, wprawdzie, wszakże, skądinąd, mimo wszystko, pomimo że, pomimo iż, atoli*⁴⁷. Odnotowuje się też, że spójnik *aczkolwiek* jest złożony z *acz-* i *-kolwiek* oraz że w użyciu jest bardzo podobny do spójnika *acz*⁴⁸. W *Nowym słowniku języka polskiego* pod redakcją Tadeusza Lehra-Splawińskiego znajdziemy ponadto ciekawą uwagę historyczną – mianowicie w XV wieku wskazywano w tym kontekście takie spójniki jak: *aczkołe, aczkoli, aczkolwie*; w XVI stuleciu: *aczkoli, aczkolwiek*; w XVII i XIX: *acz, choć, chociaż, lubo, jakkolwiek, mimo że*⁴⁹.

Warto powiedzieć jeszcze słowo o interpunkcji. Zgodnie z jej regułami co do zasady przed spójnikiem *aczkolwiek* należy stawiać przecinek⁵⁰, na co niektórzy autorzy wskazują wprost⁵¹. Znalazłam jednak przykład ze źródła normatywnego, w którym nie postawiono przecinka przed *aczkolwiek*: „Mężczyzna przystojny aczkolwiek niemłody”⁵².

5. Przystawność a przemienność (komutatywność)

Przyjrzymy się teraz przystawności oraz przemienności w przypadkach, w których spójnik *aczkolwiek* łączy zdania.

Przystawność spójnika polega na tym, że *aczkolwiek* jest ściśle związane z następującym po nim zdaniem. To znaczy, że zawsze gdy następuje zmiana miejsca da-

⁴⁷ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; *Inny słownik...*, dz. cyt., s. 5; *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt., s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26; *Aczkolwiek*, hasło w: *Synonimy.pl*, www.synonimy.pl/synonim/aczkolwiek (dostęp: 8.05.2024).

⁴⁸ Por. *Praktyczny słownik...*, dz. cyt., s. 38; J. Podracki, *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 1998, s. 70.

⁴⁹ Por. *Nowy słownik języka polskiego*, red. T. Lehr-Splawiński, z. 1, Warszawa 1935, s. 6.

⁵⁰ Por. *Wielki słownik...*, dz. cyt., s. 11; *Uniwersalny słownik...*, 2003, dz. cyt., s. 11; *Uniwersalny słownik...*, 2006, dz. cyt., s. 11. *Inny słownik...*, dz. cyt., s. 5.

⁵¹ *Praktyczny słownik...*, s. 38; H. Zgólkowa, *Podstawowy słownik...*, dz. cyt., s. 2; J. Podracki, *Słownik interpunkcyjny...*, dz. cyt., s. 70.

⁵² *Ilustrowany słownik...*, 1999, dz. cyt., s. 26; *Ilustrowany słownik...*, 2004, dz. cyt., s. 26.

nego zdania w wyrażeniu złożonym, spójnik zmienia to miejsce razem ze zdaniem, które poprzedza. Zdanie „Żył jeszcze, aczkolwiek był na pół przytomny”⁵³ może zatem zostać przekształcone w „Aczkolwiek był na pół przytomny, żył jeszcze”. Wydaje się przy tym, że zmiana kolejności zdań nie wpływa na zmianę znaczenia całego wyrażenia. Chciałabym teraz przedstawić ilustrację tego stwierdzenia na podstawie przykładów pochodzących z nienormatywnych źródeł.

Chyba dojrzałem już do tego etapu, aczkolwiek nie była to łatwa decyzja⁵⁴.

→ Aczkolwiek nie była to łatwa decyzja, chyba dojrzałem już do tego etapu.

Wymiana handlowa między obu krajami była niewielka, aczkolwiek przejawiała tendencje wzrostowe⁵⁵.

→ Aczkolwiek wymiana handlowa między obu krajami przejawiała tendencje wzrostowe, była niewielka.

Decyzję taką podjęła Prokuratura Powiatowa w Ząbkowicach Śląskich, aczkolwiek sprawa na tym się nie kończy⁵⁶.

→ Aczkolwiek sprawa na tym się nie kończy, decyzję taką podjęła Prokuratura Powiatowa w Ząbkowicach Śląskich.

Moja rola w opracowaniu części słownika wydrukowanej w Pamiętniku Literackim zredukowana została stopniowo do pomocniczej, aczkolwiek zgłosiłam się do Związku z propozycją inną⁵⁷.

→ Aczkolwiek zgłosiłam się do Związku z propozycją inną, moja rola w opracowaniu części słownika wydrukowanej w Pamiętniku Literackim zredukowana została stopniowo do pomocniczej.

⁵³ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7; J. Podracki, *Słownik interpunkcyjny...*, dz. cyt., s. 70.

⁵⁴ „Gazeta Polska” 1998, nr 3, Warszawa, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Chyba%20dojrza%C5%82em%20ju%C5%BC%20do%20tego%20etapu,%20aczkolwiek%20nie%20by%C5%82a%20to%20%C5%82atwa%20decyzja;165,12;3167.html> (dostęp: 4.08.2023).

⁵⁵ W. Michowicz, *Historia dyplomacji polskiej*, 1995, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Wymiana%20handlowa%20mi%C4%99dzy%20obu%20krajami%20by%C5%82a%20niewielka,%20aczkolwiek%20przejawia%C5%82a%20tendencje%20wzrostowe;1598,11;2663.html> (dostęp: 4.08.2023).

⁵⁶ „Gazeta Wrocławska”, 13.01.1999, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Decyzj%C4%99%20tak%C4%85%20podj%C4%99%C5%82a%20Prokuratura%20Powiatowa%20w%20Z%C4%85bkowicach%20%C5%9A1%C4%85skich,%20aczkolwiek%20sprawa%20na%20tym%20si%C4%99%20nie%20ko%C5%84czy;201,15;5644.html> (dostęp: 4.08.2023).

⁵⁷ „Kultura” (Paryż) 1981, nr 400–401, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Moja%20rola%20w%20opracowaniu%20cz%C4%99%C5%9Bci%20s%C5%82ownika;999,6;54381.html> (dostęp: 4.08.2023).

Był to z pewnością rytuał magiczny, aczkolwiek nie potrafili się wyrwać z dyżurnego dyskotekowego schematu...⁵⁸

→ Aczkolwiek nie potrafili się wyrwać z dyżurnego dyskotekowego schematu, był to z pewnością rytuał magiczny.

Powodowany współczuciem udzieliłem kilkunastu porad lekarskich, aczkolwiek medycynę znam raczej tylko z widzenia⁵⁹.

→ Aczkolwiek medycynę znam raczej tylko z widzenia, powodowany współczuciem udzieliłem kilkunastu porad lekarskich.

Zwłoki umieszczano w grobie zwrócone twarzą na zachód i najczęściej w pozycji leżącej, aczkolwiek ludzie zasłużeni dla plemienia byli wyróżniani pozycją siedzącą⁶⁰.

→ Aczkolwiek ludzie zasłużeni dla plemienia byli wyróżniani pozycją siedzącą, zwłoki umieszczano w grobie zwrócone twarzą na zachód i najczęściej w pozycji leżącej.

Poza tym w izbie panowała czystość, aczkolwiek z każdego kąta wyzierała skrajna nędza gospodarzy⁶¹.

→ Aczkolwiek z każdego kąta wyzierała skrajna nędza gospodarzy, poza tym w izbie panowała czystość.

Można jednak znaleźć przykłady budzące pewną wątpliwość co do neutralnego znaczeniowo przekształcenia przestawnościowego. Choć z *aczkolwiek* nie są związane aspekty czasowe (najpierw–później) czy też przyczynowe (przyczyna–skutek), które zakłócałyby owo neutralne przekształcenie, niekiedy wydaje się,

⁵⁸ K. Lupa, *Podglądania*, 2003, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/By%C5%82%20to%20z%20 pewno%C5%9Bci%C4%85%20rytua%C5%82%20magiczny;1147,6;42659.html> (dostęp: 4.08.2023).

⁵⁹ J. Brzechwa, *Miejsce dla kpiarzy*, 1967, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Powodowany%20 wsp%C3%B3%C5%82czuciem%20udzieli%C5%82em%20kilkunastu;60,4;19048.html> (dostęp: 4.08.2023).

⁶⁰ Z. Teplicki, *Wielcy Indianie Ameryki Północnej*, 1994, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Zw%C5%82oki%20umieszczano%20w%20grobie%20zwr%C3%B3cone%20twarz%C4%85%20 na%20zach%C3%B3d;122,8;28901.html> (dostęp: 4.08.2023).

⁶¹ A. Szklarski, *Tajemnicza wyprawa Tomka*, Warszawa 1996, [https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ ParagraphMetadata?pid=e84e3601bd9adb1e736a75610709e92a&match_start=140&match_end=174&wynik=1#the_match](https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=e84e3601bd9adb1e736a75610709e92a&match_start=140&match_end=174&wynik=1#the_match) (dostęp: 4.08.2023).

że ważność przekazu oddana za pomocą kolejności prezentowanych zdań może je nieco zaburzać.

Olbromski stał nieporuszony, aczkolwiek zachwiał się, słysząc te słowa⁶².

→ Aczkolwiek Olbromski zachwiał się, słysząc te słowa, stał nieporuszony.

Zdaje się, iż w zdaniu pierwotnym niewzruszona postawa Olbromskiego jest czymś podstawowym, ważnym czy też nadrzędnym, chwilowe zaś zachwianie się jest tylko incydentem, który co prawda miał miejsce, ale jest marginalny wobec niezachwianej postawy postaci. Tymczasem po przekształceniu zdania akcent ważnościowy został jakby przeniesiony na zachwianie się.

Podzielił się z drugim, aczkolwiek sam miał niewiele⁶³.

→ Aczkolwiek sam miał niewiele, podzielił się z drugim.

W zdaniu pierwszym podkreśla się dobry czyn człowieka – podzielił się z drugim, podczas gdy w zdaniu po przekształceniu uwypuklony zostaje mizerny stan majątku – miał niezbyt wiele.

Uważam jednak, że choć moja wątpliwość wpływa na stanowczość twierdzenia o neutralności znaczeniowej spowodowanej przestawnością spójnika *aczkolwiek*, nie ma to znaczenia dla wartości danego spostrzeżenia. Argumentuję to możliwością wyjścia z płaszczyzny semantycznej na płaszczyznę pragmatyczną, na której można przyjąć, że to, co ważniejsze, powinno być prezentowane najpierw. Przemienność, określana też jako komutatywność, polega zaś na zmianie kolejności zdań, które łączy dany spójnik, przy czym ów spójnik nie zmienia miejsca w danym wyrażeniu złożonym. Zmiana kolejności zdań w danym wyrażeniu złożonym także nie powinna wpływać na zmianę znaczenia wyrażenia pierwotnego.

Artur jest adwokatem, a Wilhelm jest altowiolistą.

→ Wilhelm jest altowiolistą, a Artur jest adwokatem.

Podstawową różnicą między przestawnością a przemiennością jest więc (nie)-dokonanie zmiany miejsca występowania spójnika w danym wyrażeniu złożo-

⁶² S. Żeromski, *Popioły*, Warszawa 1988, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=3b9edeb8725cfe623728525677038be5&match_start=0&match_end=27&wynik=1#the_match (dostęp: 4.08.2023).

⁶³ *Nowy słownik...*, dz. cyt., s. 6.

nym. Punktem wspólnym przestawności i przemienności jest natomiast zachowanie pierwotnego znaczenia przed przekształcenia.

Dodam jeszcze, że w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Doroszewskiego znajdziemy informację, że komutatywność to „własność operacji algebraicznych polegająca na tym, że wynik operacji wykonanej na dwóch elementach nie zależy od ich kolejności; przemienność”⁶⁴. Podobnie przeczytamy w *Słowniku wyrazów obcych*, zgodnie z którym „komutatywny” mówimy „o wyrażeniach algebraicznych mogących ulegać zmianom w zakresie kolejności elementów, bez wpływu na wartość wyrażenia; przemienność”⁶⁵. Przykładem działań komutatywnych może być dodawanie: $2 + 3 = 3 + 2 = 5$ czy też mnożenie: $2 \times 3 = 3 \times 2 = 6$.

W logice także mówi się o komutatywności (przemienności). Dotyczy ona 8 z 16 klasycznych funktorów dwuargumentowych. Są to: koniunkcja, dysjunkcja, alternatywa rozłączna i zwykła, równoważność, binegacja oraz dwa funktory: taki, który zawsze przyjmuje wartość fałszu (*Falsum*), oraz taki, który zawsze przyjmuje wartość prawdy (*Verum*).

Rodzi się w tym miejscu pytanie: czy przemienny funktor musi mieć przestawny odpowiednik z języka naturalnego? A co za tym idzie: czy przestawny spójnik musi być odpowiednikiem przemiennego funktora?

Najczęściej stosowanym odpowiednikiem z języka naturalnego dla funktora koniunkcji jest *i*, a dla funktora alternatywy *lub*. Oba te odpowiedniki nie przejawiają własności przestawności. Trudno też mówić o bezwzględnej cesze przemienności dla tych spójników. Można zatem powiedzieć, że przemienny funktor, który nie jest przestawny, może mieć odpowiednik z języka naturalnego nieprzejawiający ani własności przemienności, ani przestawności. Można też podać przykład funktora, który nie jest przestawny ani przemienny, podczas gdy jego językowy odpowiednik jest przestawny – to funktor implikacji: *o ile*.

Spójnik *aczkolwiek* jest przestawny. Nie determinuje to zaś tego, że musi być on odpowiednikiem językowym któregoś z komutatywnych funktorów.

Z przestawnością omawianego spójnika wiąże się pewna kwestia. Jak wiadomo, język formalny nie musi dokładnie odzwierciedlać struktury zdania z języka naturalnego. Weźmy przykład: „Żył jeszcze, aczkolwiek był na pół przytomny”⁶⁶ i przestawny *aczkolwiek* wraz ze zdaniem, które poprzedza: „Aczkolwiek był na

⁶⁴ *Komutatywność*, hasło w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/komutatywnosc;5441398> (dostęp: 16.04.2024).

⁶⁵ *Słownik wyrazów obcych z przykładami i poradami*, oprac. L. Drabik, Warszawa 2009, s. 485.

⁶⁶ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7.

pół przytomny, żył jeszcze”. Zauważamy, że niejako osią przekształcenia nie jest sam spójnik (jak ma to miejsce przy komutatywności), ale przecinek.

Przedstawiona uwaga jest istotna przy zapisywaniu danego zdania z języka naturalnego w rachunku zdań. Trzeba przy tym pamiętać, że niezależnie od pozycji *aczkolwiek* – czy to rozpoczynającego zdanie złożone, czy też nie – funktor logiczny będzie się pojawiał w miejscu przecinka, a nie słowa *aczkolwiek*.

6. Funktor logiczny

Którego funktora logicznego odpowiednikiem jest spójnik *aczkolwiek*? Słowo to łączy wyrażenia ukazujące treści przeciwstawne oraz treści, których nie oczekujemy w danym zestawieniu. Zjawisko to zostanie dokładniej przeanalizowane w niniejszej sekcji.

Spójnik *aczkolwiek* jest też przestawny. Otwierają się w związku z tym przed nami dwie drogi poszukiwań: jedna każe nam wybrać spośród 16 klasycznych funktorów dwuargumentowych tylko te komutatywne; druga – tylko te, które nie są komutatywne.

Pójdziemy pierwszą drogą, która jeżeli okaże się trafiona, wykluczy dalsze poszukiwania. Wybór ten skutkuje zawężeniem do ośmiu funktorów, to jest: alternatywy rozłącznej, alternatywy zwykłej, binegacji, dysjunkcji, koniunkcji, równoważności oraz funktora, który zawsze przyjmuje wartość fałszu, i funktora, który zawsze przyjmuje wartość prawdy.

Zauważamy, że jeżeli *aczkolwiek* łączy dwa zdania prawdziwe, to zdanie złożone z tychże zdań także jest prawdziwe. Zostają zatem wyeliminowane cztery funktory: alternatywa rozłączna, dysjunkcja, binegacja i funktor, który zawsze przyjmuje wartość fałszu.

Kolejnym krokiem jest dostrzeżenie, że fałszywość zdania bez spójnika *aczkolwiek* niejako determinuje fałszywość zdania poprzedzonego tym spójnikiem (na przykład „Żył jeszcze, aczkolwiek był na pół przytomny”⁶⁷). Spostrzeżenie to wyklucza możliwość bycia odpowiednikiem językowym alternatywy zwykłej i funktora, który zawsze przyjmuje wartość prawdy. Wybór zawęził się więc do równoważności i koniunkcji. Jeżeli zaś *aczkolwiek* łączy dwa zdania fałszywe, zdanie złożone z tychże zdań również jest fałszywe. W ten sposób zostaje nam jedynie koniunkcja.

⁶⁷ Tamże; J. Podracki, *Słownik interpunkcyjny...*, dz. cyt., s. 70.

Wyłania się zatem obraz *aczkolwiek* jako odpowiednika funktora koniunkcji w logice⁶⁸. Refleksja nad tym słowem, czyniona choćby przy okazji poszukiwania odpowiedniego dla niego funktora, przyczynia się też do głębszego rozumienia tego słowa. To z kolei przekłada się na bardziej świadome jego użycie. Można powiedzieć, że z jednej strony dotyka to pewnych ograniczeń związanych z KRZ, ale z drugiej – w sposób ramowy pozwala na uchwycenie spójnika *aczkolwiek* jako wykładnika leksykalnego koniunkcji.

Przedstawiona analiza może być zastosowana analogicznie wobec wymienionych wcześniej wyrażen bliskoznacznych dla *aczkolwiek*.

7. Sugerowanie przeciwstawności

Jak już wspomniano, *aczkolwiek* łączy zdania nieoczekiwane w danym zestawieniu oraz zdania, których treści są przeciwstawne. Przeciwstawność ta nie jest jednak jednolita pod względem stopnia nasilenia.

W przykładzie „Był bardzo silny, *aczkolwiek* na takiego nie wyglądał”⁶⁹ stwierdzenie, zgodnie z którym desygnat podmiotu nie wyglądał na bardzo silnego, zdaje się sugerować, że nie był on bardzo silny. Drugi człon cytowanego zdania złożonego informuje jednak, że nie jest to prawda, gdyż stwierdza, że wskazany desygnat był bardzo silny. Tym samym wspomniana sugestia jest przez dany człon odrzucana jako nietrafna konkluzja lub interpretacja. Co ważne, to drugi człon ostatecznie rozstrzyga o nieprawdziwości sugerowanej treści.

Weźmy pod lupę inny przykład: „Uczył się dobrze, *aczkolwiek* orłem nie był”⁷⁰. Co znaczy „być orłem”? Wyrażenie to oznacza bycie wyjątkowo uzdolnionym, wyróżnianie się w danej dziedzinie czy nawet bycie geniuszem⁷¹. W zdaniu, które jest poprzedzone *aczkolwiek*, stwierdzamy, że orłem nie był, czyli nie przejawiał wyjątkowych, wybitnych zdolności. Niebycie orłem w jakimś stopniu przeciwstawia się temu, że uczył się dobrze.

⁶⁸ Na marginesie można zauważyć pewne podobieństwo między spójnikiem *aczkolwiek* i spójnikiem *a* – choć obydwa łączą wyrażenia o przeciwstawnej treści, są odpowiednikami funktora koniunkcji w logice. Przeciwstawność treści nie wpływa więc na wartość logiczną zdania złożonego z pomocą tych spójników – jest ono prawdziwe tylko wówczas, gdy łączy prawdziwe zdania.

⁶⁹ *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s. 2.

⁷⁰ *Słownik 100 tysięcy...*, dz. cyt., s. 3.

⁷¹ Por. *Słownik języka polskiego PWN*, sjp.pwn.pl; *Wielki słownik języka polskiego*, wsjp.pl.

I jeszcze przykład rozpoczynający się od słowa *aczkolwiek*: „Aczkolwiek miał wyższe wykształcenie muzyczne, nigdy nie pracował w swoim zawodzie...”⁷². Zdanie informujące o uzyskaniu wyższego wykształcenia muzycznego sugeruje właśnie pracę zgodną z danym wykształceniem. Nasza sugestia zostaje jednak uznana za nieprawdziwą, kiedy słyszymy, że desygnat nigdy nie pracował w swoim zawodzie.

Spójnik przeciwstawny to spójnik, który łączy dwa zdania, których treści przeciwstawiają się sobie. Relacja przeciwstawiania się treści jest relacją symetryczną. W wypadku zdania „Był bardzo silny, aczkolwiek na takiego nie wyglądał”⁷³ nie tylko możemy mówić o sugestii związanej ze zdaniem występującym po spójniku *aczkolwiek*, jak zostało to przed chwilą pokazane, ale także o sugestii związanej ze zdaniem, które owym spójnikiem poprzedzone jest. Stwierdzenie, że był bardzo silny, sugeruje wygląd charakterystyczny dla odpowiedniej tężyzny fizycznej. Zdanie poprzedzone *aczkolwiek* mówi nam natomiast, że ta sugestia nie jest prawdziwa, gdyż wygląd nie zdradzał owej siły. W celu podkreślenia tej uwagi można mówić o wzajemnej przeciwstawności treści zdań łączonych przez spójnik *aczkolwiek*.

Oczywiście spójnik *aczkolwiek*, o czym była już mowa, łączy nie tylko zdania. Jednak niezależnie od tego, jakie wyrażenia zostaną nim połączone, zawsze są to wyrażenia o treści przeciwstawnej, nieoczekiwanej w danym zastawieniu. W przykładzie „Rada bardzo cenna, aczkolwiek nieco spóźniona”⁷⁴ wyrażenie po spójniku *aczkolwiek* podkreśla opóźnienie związane z daniem jakiejś rady. Rada, która nie pojawiła się w oczekiwanym czasie, wydaje się pozbawiona wartości. Sugestia ta nie jest prawdziwa, gdyż rada ta jest mimo wszystko bardzo cenna.

Zasadne wydaje się odwołanie do zjawiska implikatury⁷⁵, i to implikatury konwencjonalnej⁷⁶. Implikatura konwencjonalna, jak zauważa Stephen Levinson, jest

⁷² *Inny słownik...*, dz. cyt., s. 5.

⁷³ *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s. 2.

⁷⁴ *Słownik języka polskiego...*, red. M. Szymczak, dz. cyt., s. 7.

⁷⁵ Zagadnienia związane z implikaturą są często podejmowane przez naukowców, co wiąże się z bardzo pokaźną literaturą dotyczącą tego zagadnienia (wybrane pozycje zob.: D. Wayne, *Implicature*, w: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), red. E.N. Zalta, U. Nodelman, <https://plato.stanford.edu/entries/implicature>, dostęp: 5.09.2024). Podstawową lekturą na temat tego zagadnienia stanowi artykuł H.P. Grice, *Logic and Conversation*, w: *Syntax and Semantics* 3, red. P. Cole, J.L. Morgan, New York 1975, s. 41–58.

⁷⁶ Z implikaturą konwencjonalną spotkamy się we wskazanym w poprzednim przypisie tekście oraz na przykład w R.M. Kempson, *Presupposition and the Delimitation of Semantics*, Cambridge 1975; K. Bach, *The Myth of Conventional Implicature*, „Linguistics and Philosophy” 1999, t. 22, nr 4, s. 367–421; Ch. Potts, *Conventional Implicatures: A Distinguished Class of Meanings*, w: *The Oxford Handbook of Linguistic Interfaces*, red. G. Ramchand, Ch. Reiss, Oxford 2007, s. 475–502; T.A. Puczyłowski, *Argument z implikatury konwersacyjnej w polemikach filozoficznych*, Warszawa 2014.

„wyrazem uznania tego, że semantyka oparta na warunkach prawdziwości nie jest w stanie uchwycić całego konwencjonalnego znaczenia czy treści wyrażen i słów języka naturalnego”⁷⁷. Taka implikatura jest związana z użyciem pewnych wyrażen: „w niektórych przypadkach konwencjonalne znaczenie użytych słów determinuje nie tylko to, co zostało powiedziane, lecz także to, co implikowane”⁷⁸. Rodzi się zatem pytanie: czy spójnik *aczkolwiek* należy do owych wyrażen?

Jeżeli dane wyrażenie implikuje coś konwencjonalnie w jednym kontekście, to implikuje to samo w każdym kontekście. Pojawienie się spójnika *aczkolwiek* w przykładowych wyrażeniach, które zostały podane w tej pracy, zawsze implikuje, że mamy do czynienia z łączeniem owym spójnikiem treści przeciwstawnych, nieoczekiwanych w danym zastawieniu. Fakt implikowania konwencjonalnego łączy się z użyciem określonej jednostki językowej, to znaczy: jeżeli zastąpimy ową jednostkę inną, będącą jej równoznacznikiem semantycznym, może nastąpić zmiana tego, co dana wypowiedź konwencjonalnie implikuje. Zmiana ta może się też objawiać w całkowitym zaniku konwencjonalnego implikowania. Zastąpienie danej jednostki przez jej równoznacznik semantyczny jest natomiast obojętne dla warunków prawdziwości danych zdań. Zmiana dotyczy tylko implikowania konwencjonalnego.

Naszą jednostką językową jest spójnik *aczkolwiek*. Jego równoznacznikiem semantycznym jest spójnik *i*. Zastąpienie *aczkolwiek* przez *i* pozostaje bez wpływu na warunki prawdziwościowe danych zdań złożonych. Owo zastąpienie przyczynia się jednak do całkowitej utraty implikatury konwencjonalnej. Słowo *aczkolwiek* ma więc taką samą treść prawdziwościową co wyraz *i* – z tą nadwyżką, że implikuje konwencjonalnie, iż łączone zdania mają treść przeciwstawną, nieoczekiwaną w danym zestawieniu. Odpowiedź na postawione przed chwilą pytanie jest więc pozytywna, gdyż spójnik *aczkolwiek* przejawia cechy wyrażen rodzących implikaturę konwencjonalną.

Niech jeszcze raz wybrzmia słowa Herberta P. Grice’a:

W pewnych wypadkach znaczenie konwencjonalne użytych słów nie tylko pomaga określić, co zostało powiedziane, lecz decyduje również o tym, co jest implikowane⁷⁹.

⁷⁷ S.C. Levinson, *Pragmatyka*, tłum. T. Ciecierski, K. Stachowicz, Warszawa 2010, s. 147.

⁷⁸ H.P. Grice, *Logika a konwersacja*, tłum. B. Stanosz, w: *Język w świetle nauki*, wyb. B. Stanosz, tłum. T. Hołówa i in., Warszawa 1980, s. 95.

⁷⁹ H.P. Grice, *Logika a konwersacja*, tłum. J. Wajszczuk, „Przegląd Humanistyczny” 1977, nr 6, s. 88. Dwa różne tłumaczenia pojawiające się w następujących po sobie przypisach zostały użyte

Trzeba zatem odróżnić to, co zostało powiedziane, od tego, co zostało implikowane. Pójdźmy śladem rozumowania grice'owskiego⁸⁰. Załóżmy, że mówię: „Był bardzo silny, aczkolwiek na takiego nie wyglądał”⁸¹. Wówczas ze względu na znaczenie użytych przeze mnie słów zobowiązuję się do uznania za prawdę, że bycie bardzo silnym nie przejawia się w wyglądzie desygnatu lub stoi w sprzeczności z jego wyglądem. Gdy jednak zostało powiedziane, że jest on bardzo silny i że na takiego nie wygląda, nie chcę przez to powiedzieć, że zostało powiedziane, iż bycie bardzo silnym nie przejawia się w jego wyglądzie lub stoi w sprzeczności z jego wyglądem. Z pewnością zaś to właśnie zostało wskazane w zdaniu z użyciem *aczkolwiek*; to właśnie zostało implikowane. Przeciwność zachodzi więc między implikowaną treścią członu następującego po *aczkolwiek* a treścią wypowiedzianą drugiego członu. Tym samym zjawisko implikatury pozwala wyjaśnić naturę przeciwności sugerowanej przez użycie omawianego spójnika.

Wydaje się, że tak samo dzieje się w przypadku wyrażen bliskoznacznych dla *aczkolwiek*. Takie spójniki jak: *choć, mimo że, chociaż, jakkolwiek, jednak, ale, bodaj, wprawdzie, wszakże, skądinąd, mimo wszystko, pomimo że, pomimo iż, atoli* również wprowadzają człony zdania implikujące treść przeciwną do tej wypowiedzianej w drugim członie. Można wręcz śmiało postawić hipotezę, że obok innych własności tych spójników właśnie wywoływanie zjawiska implikatury jest zasadniczą własnością stanowiącą o ich bliskoznaczności.

8. Podsumowanie

Rozpoczynając od naszkicowania zakresu używalności spójnika *aczkolwiek*, przez zaprezentowanie bazy słownikowej, zatrzymanie się na zagadnieniu przestawności i komutatywności, doszliśmy do znalezienia możliwości użycia owego spójnika jako spełniającego warunek komutatywności i będącego odpowiednikiem z języka naturalnego dla funktora koniunkcji w logice. Zarazem rozważyliśmy naturę sugerowanej przez ten spójnik przeciwności treści łączonych nim zdań. Konkludując, stwierdzamy, że spójnik *aczkolwiek* należy do wyrażen

celowo. Filozofowie znają głównie to pierwsze – Barbary Stanosz, podczas gdy filolodzy to drugie. Chciałam w tym miejscu podkreślić, że właśnie dzięki tłumaczeniu Jadwigi Wajszczuk słowo *implikatura* weszło do języka polskiego.

⁸⁰ Por. H.P. Grice, *Logic and Conversation*, dz. cyt., s. 44–45.

⁸¹ *Słownik współczesnego języka...*, dz. cyt., s. 2.

służących do wprowadzania implikatury konwencjonalnej. Ustaliłam też, że zjawisko to dotyczy także wypowiedzi zawierających wyrażenia bliskoznaczne dla *aczkolwiek*, takie jak: *choć, mimo że, chociaż, jakkolwiek, jednak, ale, bodaj, wprawdzie, wszakże, skądinąd, mimo wszystko, pomimo że, pomimo iż czy atoli*.

Bibliografia

- Aczkolwiek*, hasło w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/aczkolwiek;5407670.html> (dostęp: 22.03.2024).
- Aczkolwiek*, hasło w: *Synonimy.pl*, www.synonimy.pl/synonim/aczkolwiek (dostęp: 8.05.2024).
- Bach K., *The Myth of Conventional Implicature*, „Linguistics and Philosophy” 1999, t. 22, nr 4, s. 367–421.
- Bocheński J., *Logika*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2016.
- Brzechwa J., *Miejsce dla kpiarzy*, 1967, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Powodowany%20wsp%C3%B3%C5%82czuciem%20udzieli%C5%82em%20kilkunastu;60,4;19048.html> (dostęp: 4.08.2023).
- Dereń E., Nowak T., Polański E., *Słownik języka polskiego z frazeologizmami i przysłowiami*, Wydawnictwo „Arti”, Warszawa 2012.
- Dunaj B., *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, t. 1: A–N, Langenscheidt, Warszawa 2007.
- „Gazeta Polska” 1998, nr 3, Warszawa, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Chyba%20dojrza%C5%82em%20ju%C5%BC%20do%20tego%20etapu,%20aczkolwiek%20nie%20by%C5%82a%20to%20%C5%82atwa%20decyzja;165,12;3167.html> (dostęp: 4.08.2023).
- „Gazeta Wrocławska”, 13.01.1999, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Decyzj%C4%99%20tak%C4%85%20podj%C4%99%C5%82a%20Prokuratura%20Powiatowa%20w%20Z%C4%85bkowicach%20%C5%9A1%C4%85skich,%20aczkolwiek%20sprawa%20na%20tym%20si%C4%99%20nie%20ko%C5%84czy;201,15;5644.html> (dostęp: 4.08.2023).
- Grice H.P., *Logic and Conversation w: Syntax and Semantics 3*, red. P. Cole, J.L. Morgan, Academic Press, New York 1975, s. 41–58.
- Grice H.P., *Logika a konwersacja*, tłum. J. Wajszczuk, „Przegląd Humanistyczny” 1977, nr 6, s. 85–99.

- Grice H.P., *Logika a konwersacja*, tłum. B. Stanosz, w: *Język w świetle nauki*, wyb. B. Stanosz, tłum. T. Hołówska, U. Niklas, A. Nowaczyk, B. Stanosz, Czytelnik, Warszawa 1980, s. 91–114.
- Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Ilustrowany słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Inny słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–Ó, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Iten C., “Because” and “Although”: A Case of Duality?, „UCL Working Papers in Linguistics” 1997, nr 9, <https://people.bu.edu/bfraser/IDM%20Papers/Iten%20-%20Because%20&%20Although.pdf> (dostęp: 1.02.2026).
- Iten C., *The Meaning of “Although”: A Relevance Theoretic Account*, „Working Papers in Linguistics” 1998, nr 10, s. 81–108.
- Kempson R.M., *Presupposition and the Delimitation of Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge 1975.
- Komutatywność*, hasło w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/komutatywnosc;5441398> (dostęp: 16.04.2024).
- „Kultura” (Paryż) 1981, nr 400–401, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Moja%20rola%20w%20opracowaniu%20cz%C4%99%C5%9Bci%20s%C5%82ownika;999,6;54381.html> (dostęp: 4.08.2023).
- Lagerwerf L., *Causal Connectives Have Presuppositions: Effects on Coherence and Discourse Structure*, Holland Academic Graphics, The Hague 1998.
- Levinson S.C., *Pragmatyka*, tłum. T. Ciecierski, K. Stachowicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Lupa K., *Podglądania*, 2003, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/By%C5%82%20to%20z%20pewno%C5%9Bci%C4%85%20rytua%C5%82%20magiczny;1147,6;42659.html> (dostęp: 4.08.2023).
- Łojasiewicz A., *Własności składniowe polskich spójników*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992.
- Markowski A., *Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 2003.
- Michowicz W., *Historia dyplomacji polskiej*, 1995, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Wymiana%20handlowa%20mi%C4%99dzy%20obu%20krajami%20by%C5%82a%20niewielka,%20aczkolwiek%20przejawia%C5%82a%20tendencje%20wzrostowe;1598,11;2663.html> (dostęp: 4.08.2023).

- Nowy słownik języka polskiego*, red. T. Lehr-Splawiński, z. 1, Wydawnictwo księgarzni Trzaski, Everta i Michalskiego, Warszawa 1935.
- Podracki J., *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Polański E., Nowak T., Szopa M., *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo „Video-graf II”, Katowice 2004.
- Potts Ch., *Conventional Implicatures: A Distinguished Class of Meanings*, w: *The Oxford Handbook of Linguistic Interfaces*, red. G. Ramchand, Ch. Reiss, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 475–502.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. 1, Wydawnictwo „Kurpisz”, Poznań 1994.
- Puczyłowski T.A., *Argument z implikatury konwersacyjnej w polemikach filozoficznych*, Wydział Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
- Sidiropoulou M., *On the Connective “Although”*, „Journal of Pragmatics” 1992, nr 17, s. 201–221.
- Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. J. Bralczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Słownik języka polskiego PWN*, oprac. L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, L. Wiśniakowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.
- Słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–K, red. M. Szymczak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1: A–Ówdzie, [oprac. red. pod kier. A. Sikorskiej-Michalak, O. Wojniłko; red. nauk. B. Dunaj], Reader’s Digest Przegląd, Warszawa 1998.
- Słownik wyrazów obcych z przykładami i poradami*, oprac. L. Drabik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Stanosz B., Nowaczyk A., *Logiczne podstawy języka*, Ossolineum, Wrocław 1976.
- Szklarski A., *Tajemnicza wyprawa Tomka*, Warszawa 1996, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=e84e3601bd9adb1e736a75610709e92a&match_start=140&match_end=174&wynik=1#the_match (dostęp: 4.08.2023).
- Teplicki Z., *Wielcy Indianie Ameryki Północnej*, 1994, <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/Zw%C5%82oki%20umieszczano%20w%20grobie%20zwr%C3%B3cone%20twarz%C4%85%20na%20zach%C3%B3d;122,8;28901.html> (dostęp: 4.08.2023).

- Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, *Ortografia polska*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1: A–G, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Wayne D., *Implicature*, w: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), red. E.N. Zalta, U. Nodelman, <https://plato.stanford.edu/entries/implicature> (dostęp: 5.09.2024).
- Wielki słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–G, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.
- Wijk M. van, *Logical Connectives in Natural Language: A Cultural-Evolutionary Approach*, Universiteit Leiden, Leiden 2006.
- Wojtasiewicz O., *Formalna i semantyczna analiza polskich spójników przyzdaniowych i międzyzdaniowych oraz wyrazów pokrewnych*, „*Studia Semiotyczne*” 1972, nr 3, s. 109–144.
- Zgółkowska H., *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2008.
- Żeromski S., *Popioły*, Warszawa 1988, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=3b9edeb8725cfe623728525677038be5&match_start=0&match_end=27&wynik=1#the_match (dostęp: 4.08.2023).